

УДК 37(430)

Король В.М.

СИСТЕМА ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ В XX СТОЛІТТІ

***Анотація.** У статті розкрито систему освіти в Німеччині в XX столітті. Зокрема, описано систему шкільної освіти (початкові народні школи, реальні школи й гімназії), професійної освіти (професійні школи вищого та підвищеного типів), вищої освіти (університети та професійні вищі навчальні заклади). Крім того, схарактеризовано кількісний склад системи шкільної, професійної та вищої освіти Німеччини. Також здійснено змістовий аналіз навчальних планів і програм.*

Ключові слова: *шкільна освіта; професійна освіта; вища освіта; початкові народні школи; реальні школи; гімназії; професійні школи вищого типу; професійні школи підвищеного типу; університети; професійні вищі навчальні заклади.*

Освіта являє собою одну з центральних проблем у Німеччині і заслуговує на велику увагу. Вона необхідна і є допомогою для досягнення дітьми з певного віку специфічних знань, умінь і навичок. Оскільки в Німеччині існують різні типи шкіл, діти навчаються у цих школах у залежності від своїх здібностей, їх складу розуму. Система освіти в Німеччині сприяє набуттю таких знань, які необхідні для отримання професійної або вищої освіти.

Метою роботи є ознайомлення з системою освіти в Німеччині, для чого знадобилось зібрати метаріал, пов'язаний з системою шкільної, вищої, професійної освіти в цій країні, розглянути й узагальнити його.

Система шкільної освіти в Німеччині представлена початковою народною школою, реальними школами й гімназіями. У початковій школі діти навчаються з I по VI класи. Після початкової школи діти самостійно обирають, де вони будуть продовжувати навчання. Це залежить від їхніх здібностей і знань. У повній народній школі діти навчаються до IX або X класів. Ця школа спрямована на отримання учнями професії. У реальній школі діти навчаються V по X клас. Реальна школа дає середню освіту і право праці в різних закладах чи бюро. У гімназії діти навчаються з V по XIII класи. Гімназія дає право й можливість вступу до вищого навчального закладу.

Система професійної освіти складається з вищого й вищого типів.. У школах першого з названих типів діти отримують в основному знання, пов'язані зі спеціальністю. Навчання продовжується протягом трьох років по 6–8 годин на тиждень. Професійні школи підвищеного типу готують спеціалістів в основному для сфери обслуговування. Навчання триває від 1 до 4-х років.

Вища освіта – це в основному університети й професійні вищі навчальні заклади. Університетська освіта націлена на підготовку всебічно розвиненого з широким світоглядом професіонала.

Спеціальні (професійні ВНЗ мають велике значення у підготовці спеціалістів. Ці вищі навчальні заклади відрізняються скороченим циклом навчання і меншими витратами на нього. Саме навчання триває 4 роки.

Підготовка вчителів відбувається в три фази: I – вивчення загальноосвітніх і педагогічних дисциплін; II – стажування, після якого складається іспит, і студент призначається на посаду штатного вчителя.

Отже, можна зробити наступний висновок: система освіти в Німеччині є актуальною, сучасною і відрізняється від системи освіти в інших країнах. Так, у Німеччині існує наступна система освіти: шкільна, професійна, вища, а також велика увага приділяється підготовці вчителів.

Навчання у школі починається у віці 6 років і обов'язково протягом дев'яти, а в окремих землях десяти років. Першим ступенем у шкільній освіті є початкова школа – 1–4 класи, в деяких землях – 1–6 класи. В початкових класах, особливо в перші 2 роки, широко використовується комплексне навчання. Німецька мова, арифметика, краєзнавство, музика, фізкультура, релігія викладаються в комплексі. Лише з 3-му і 4-му класам виділяються окремі дисципліни, хоча мова, краєзнавство і музика продовжує викладатися в комплексі.

Перші 6 років всі учні займаються разом, у 4–6 класах розв'язується питання, де учень буде продовжувати освіту: в повній народній, реальній школі чи в гімназії. Це залежить не від матеріального достатку його батьків, а від його здібностей і бажання.

Навчання у повній народній школі продовжується до де'ятого чи десятого класу. Цей вид навчального закладу націлений, перш за все на отримання професії: уроки професійної майстерності в цілому відвідуються учнями більш охоче, ніж заняття з інших дисциплін.

У повній народній школі релігія, історія, суспільствознавство, рідна мова займають 33% всього навчального часу. На природничі науки (біологія, початкові відомості з фізики

й хімії) і математику відводиться по 4 години на тиждень. Праця, фізвиховання і дисципліни естетичного циклу (малювання, співи, музика) займають 22% навчального часу.

Контингент повної народної школи з роками знижується, через збільшення кількості учнів, які бажають отримати широку освіту, що дають кращі перспективи для кар'єри.

Освітні системи в ФНР не створюють тупикових ситуацій навчання, і ті, хто закінчує повну народну школу за умов виконання ряду умов (додаткове відвідування занять, здача іспитів) можуть отримати свідоцтво реальної школи. Остання відрізняється у повній народній школі більш високою якістю навчання широким спектром дисциплін, що викладаються, а також можливістю вибору нахилу (математично-природничо-наукового, мовного, суспільно-економічного та ін).

Гімназії – єдині навчальні заклади, що дають доступ до вищої освіти. На молодших її ступенях навчається не більше 16% підлітків відповідного віку. Протягом навчання відбувається відсів школярів, який особливо великий після X класу, на переході з середньої на вищий ступінь гімназії (1–13 класі) Закінчують гімназію в 13-му класі лише половина з тих, хто вступив до неї.

Гімназії мають спеціалізований характер і традиційно поділяються на класичні, природничо-математичні й сучасних мов. Є також інженерні, економічні й педагогічні гімназії. Обов'язкові дисципліни для всіх типів гімназій – німецька мова, математика, біологія, віз виховання, музика й релігія. В класичних гімназіях обов'язкове вивчення латинської, грецької і одної із сучасних сов. У природничо-математичних гімназіях посилено вивчаються математика, фізика й хімія.

У старших класах вводяться дисципліни за вибором (від 2 до 7 годин на тиждень). У цілому освіта в гімназії носить переважно гуманітарний характер. У шкільній системі Німеччини порівняно незначне місце займають «загальні школи», в яких немає чіткого розподілу на види навчання. Їх існування можна поки що розглядати як експериментальне.

За Конституцією Німеччини дозволені приватні школи, серед яких багато релігійних. У них навчається приблизно 8% учнів. Оскільки приватні школи більш вільні в виборі програми і акцентів у навчанні, ніж державні то в них почасти проходять апробацію різні педагогічні альтернативи.

У бувшій НДР після возз'єднання першим кроком при переході системи середньої освіти на нові умови функціонування стало створення трьох видів шкіл: повної народної, реальної і гімназії. Однак вони існують ніби одна над одною; ті, хто закінчив 10-й клас дорівнюють до закінчення повної народної школи, причому (1-й клас поділяється на випускний клас повної народної школи й 9-й клас (початкової) реальної школи. Випускник 10-го класу отримує свідоцтво про закінчення реальної школи, а 11–12-го класів мають статус гімназичного ступеню навчання. Перше півріччя 10-го класу вважається пробним, і в цей період відбувається значний відсів, так що кількість випускників реальної школи, які навчаються в гімназії, складає близько 16%.

Поступово вводиться більш диференційована система навчання – з гнучким підходом до кожного учня в залежності від його здібностей і з різними укладами в навчанні.

Державна система професійної освіти обов'язкова для випускників повної народної школи. З усіх, хто навчається в ній переважна більшість відвідують заняття у професійній школі нижчого типу без відриву від виробництва, де вони проходять курс учнівства. Заняття в школі продовжується протягом трьох років по 6–8 годин на тиждень. Програма навчання в цих школах вузькопрофільна, учні отримують в основному знання, пов'язані з їх спеціальністю.

У деяких професійних школах є загальноосвітні класи, закінчення яких дає право на вступ до професійної школи підвищеного типу. Система професійних шкіл підвищеного типу досить різноманітна. Вона включає множинність «шкіл спеціальностей» – домоведення, медичні, сільськогосподарські й ін. з терміном навчання 1–4 роки. Ці школи готують кваліфікованих працівників в головним чином для сфери обслуговування.

Мається також невелика мережа технічних училищ та інженерних шкіл для тих, хто закінчив реальні школи або 10 класів гімназії. Термін навчання в них складає 2–3 роки, протягом яких готуються спеціалісти середньої кваліфікації(техніки) й інженери широкого профілю.

Система професійної освіти Німеччини високо оцінюється у всьому світі. Вона передбачає паралельне навчання в загальноосвітньому закладі й на виробництві (фірмі), причому пріоритетним вважається друге, що займає приблизно $\frac{3}{4}$ навчального часу. Училище підводить під отримані на фірмі знання теоретичну основу й розширює світогляд. 80% учнів укладають договір з фірмою, куди вони поступають на роботу як учні.

Для інших створюються особливі класи без практичного навчання, що вважається непрестижним. Ті, хто закінчив курс навчання у професійному училищі, отримують свідоцтво, дійсне лише разом із документом про проходження навчання на фірмі та дає право вступу до вищого навчального закладу.

Не дивлячись на певні переваги професійного навчання у ФРН, на сьогодні воно відчуває певні утруднення. По спеціальностях харчової промисловості, хімічної, текстильної галузей спостерігається щорічне зниження кількості учнів, і кількості навчальних місць стабільно її перевищує: у сфері управління, організації, підготовці офісних працівників, які отримують навички поводження з оргтехнікою спостерігається зворотна тенденція: кількість тих, хто бажає навчатися цим професіям від загальної кількості претендентів на професійну освіту перевищує кількість навчальних місць у цих областях, і їх загальну кількість у професійних училищах.

У східних землях у системі професійної освіти в наш час відбуваються деякі зміни. Після об'єднання країни кількість учнів ПТУ скоротилась приблизно на третину.. Зумовлено це, з одного боку, тим, що розширений доступ вступу на гімназичну ступінь навчання. Іншою причиною стало те, що підприємства, при яких знаходились професійні училища, значною мірою збанкрутували й закриваються., а ті, що зберігаються, прагнуть звільнитися від потенційних збитків надлишків, до джерела яких вони відносять і розтррати на професійні училища. Уряд Німеччини прагне підтримати професійні училища, одночасно приводячи їх в рамки діючих у старих землях систем професійної освіти.

Вводиться дуалістична система з подвійною відповідальністю освітніх закладів і фірм за професійну освіту. (хоча в НДР професійні училища базувались на узгодженні теоретичного й професійного навчання).

Прийнята програма допомоги професійній освіті в нових землях з метою максимально збалансувати попит і пропозиції на навчальні місця. Програма спрямована на переорієнтацію підготовки спеціалістів з великих підприємств на дрібні й середні, які, як і в старих землях, повинні складала основу промисловості. Передбачається, що саме на невеликих фірмах будуть у перспективі проходити практичне навчання учні професійних училищ. Щоб зацікавити малі й середні підприємства в сприянні професійній освіті, передбачені дотації на кожного учня.

Опікунська рада, в веденні якої знаходиться вся власність бувшої НДР, передбачає в контрактах на продаж заводів і фабрик у приватні руки збереження певної кількості місць. У цілому оптимальним засобом розширення кількості навчальних місць для учнів професійних училищ є створення атмосфери матеріальної зацікавленості фірм.

Система вищої освіти Німеччини включає більше 250 вищих навчальних закладів. Її основу складають університети (70 в старих і 28 у нових землях) і спеціалізовані (професійні ВНЗ (113 у старих і поки тільки 15 у нових). Поряд з ними існують педагогічні, теологічні ВНЗ, вищі школи управління, мистецтв. Німецькі ВНЗ – переважно державні: лише в останні роки було створено кілька приватних університетів. Університетська освіта спрямована на підготовку всебічно розвиненого, професіонала, який має широкий кругозір.

Спеціальні (професійні ВНЗ) мають велике значення у підготовці спеціалістів. Вони випускають більше 70% німецьких інженерів, до половини спеціалістів в області інформатики, в сфері організації виробництва. Ці вищі навчальні заклади відрізняються

скороченим циклом навчання, включають теоретичну підготовку протягом трьох років і рік практичної роботи. Навчання в них максимально наближено до практики, всі викладачі обов'язково мають професійний досвід і тісні зв'язки з промисловими фірмами. Дякуючи прискореному процесу навчання і меншими в порівнянні з університетськими затратами на навчання. Спеціальні вищі навчальні заклади заслуговують на значну увагу з точки зору можливостей запозичення позитивного досвіду.

Навчання в них продовжується протягом 4-х років. Виключення складають медична, більш тривала, й педагогічна освіта (3 роки). Після навчання передбачається стажування (18 місяців), а після нього – складання іспиту й отримання диплому. Більше половини студентів навчається у ВНЗ гуманітарного профілю. Система обліку успішності студентів вимірюється в семестрових тижневих годинах. За 4 роки виходить 150–160 семестрових годин. Облік успішності відбувається шляхом екзаменів, умовою допуску до яких є виконання кількох письмових контрольних робіт. У вищих навчальних закладах практикуються наступні форми роботи: лекції, вправи, просемінари, семінари, обер семінари, лабораторні. Курсові й дипломні роботи і нашому розумінні відсутні.

У Німеччині існує одне вчене звання – доктор наук, який присвоюється після захисту й повної публікації дисертації у навчальному закладі.

Наукова діяльність ВНЗ ФРН будується на концепції вищої освіти В. Гумбольдта, яка акцентує в процесі навчання сполучення навчальної і наукової роботи. Вищі навчальні заклади займають центральне місце в науково-дослідному «ландшафті».

Слід підкреслити, що наукові організації Німеччини працюють у тісному співробітництві, відсутній розрив вишівської і невишівської, у точу числі промисловою наукою. Це дозволяє виключити дублювання досліджень, одночасно полегшуючи передачу технологи не тільки з одного наукового закладу в інший, але й, що найбільш важливих наукових закладів, у тому числі ВНЗ, в промислові фірми, тим самим полегшуючи й прискорюючи процес впровадження винаходів і реалізації наукового потенціалу країни.

Політика федерального уряду спрямована на посилення співробітництва ВНЗ з промисловими фірмами. З 50-х років розповсюджена форма « сумісних досліджень», коли малі й середні фірми створюють з ВНЗ (або науково-дослідним інститутом) союз для роботи над проблемами – в розв'язанні яких зацікавлені фірми – партнери об'єднання.

Важливо, що практикується не тільки стажування працівників фірми в ВНЗ, але й робота студентів і молодих учених у фірмах. Особливо це характерно для спеціальних (професійних) ВНЗ, де навіть викладачі зобов'язані самі періодично проходити практику у фірмі.

При ВНЗ створюються демонстраційні й консультативні центри для ознайомлення представників фірм з досягненнями науки в ключових областях. Значний інтерес до вишівських розробок проявляють не тільки представники дрібного бізнесу, але й великих компаній. Розвивається співробітництво ВНЗ з некомерційними неприхильними організаціями, що здійснюється у формах обміну вченими, спільного використання матеріально-технічної бази тощо.

Однією з перспективних особливостей системи освіти Німеччини, в тому числі вищої, є Закон про стимулювання освіти. Для студентів він передбачає щомісячні виплати приблизно 600 марок, причому половина з них передається як безоплатна дотація, друга – як кредит (школярам же гроші виплачуються виключно в вигляді дотацій, однак для отримання права на подібну стипендію вони повинні представити документи, які свідчать про те, що батьки неспроможні їх утримувати).

Однією з найбільш важливих проблем німецьких ВНЗ вважається їх перевантаженість: кількість студентів перевищує кількість навчальних місць, що фінансуються. Не дивлячись на демографічний спад, з 1975 року контингенти студентів невпинно зростають, що викликано бажанням усе більшої кількості молоді отримати якісну освіту.

Значні зміни чекають вищу освіту в нових землях. Як і в усьому народному господарстві бувшої НДР, у ВНЗ існувала значна кількість планових показників, одним з

яких була кількість студентів, яка не змінювалась з 70-х років (110 тисяч осіб). Їх доля у відповідній віковій категорії складала в НДР 11–12% (у ФНР – 26–27%), тобто не всі, хто бажає здатні навчатися могли реалізувати свої наміри..

В НДР не було створено жодного університету, не відбувається також і їх розширення. Система вищої освіти в основному розвивалась за рахунок створення так званих спеціальних вищих шкіл, що дорівнюють до університетів, у тому сенсі, що вони мали право на присвоєння вченого звання (у ФНР цим правом були наділені лише університети). В процесі реформи вищої освіти передбачається, що в нових землях Німеччини правом створення рад і присвоєння вченого ступеня будуть також користуватись виключно університети.

Спеціальні вищі школи не є аналогами спеціальних (професійних) ВНЗ минулої ФНР. Їх планується інтегрувати в якості відповідних факультетів у складі університетів, а спеціальні професійні ВНЗ засновувати або з професійних училищ (найкращих з них).підвищуючи таким чином їх статус, або ж з вищих технічних шкіл в НДР.

У Німеччині підготовка вчителів відбувається по 2-х фазах: перша (6-8 семестрів) включає вивчення загальноосвітніх дисциплін, теоретичних курсів зі спеціальності педагогічних дисциплін; друга – стажування – для вчителів загальноосвітньої школи – від 18 місяців до 3-х років, гімназії – 2 роки і завершується іспитом, після якого студент призначається на посаду штатного викладача.

Дисципліни поділяються на загальноосвітні й спеціальні. Студенти вивчають також психологію і педагогіку. Навчальна практика будується з поступовим посиленням: від спостереження за учнями, написання характеристик, анкетування, відвідування сімей, присутності на уроках учителів, закінчуючи тим, що студенти дають уроки як звичайні вчителі. Специфіка виховної і навчальної роботи неперервного вдосконалення своєї кваліфікації, постійного поповнення знань, тому в Німеччині добре розвинена система підвищення кваліфікації і перепідготовки вчителів.

Система освіти Німеччини заслуговує на увагу з позиції можливостей використання її досвіду в Україні, наприклад розвитку системи професійної освіти. В зв'язку із цим необхідно наголосити на тому, що заслуговує на більш глибоке дослідження проблеми Підвищення кваліфікації учителів та їх перепідготовки.

Список використаних джерел

1. Коваленко Ю.И. Профессиональное образование в ФРГ / Ю.И. Коваленко. – М. : Высшая школа, 1988. – 187 с.
2. Лысова Е.Б. Новые тенденции подготовки учителей на Западе / Е.Б. Лысова // Педагогика. – 1994. – № 3. С. 33–41.
3. Малькова З.А. Современная педагогика в капиталистических странах / З.А. Малькова, Б.Л. Вульфсон. – М. : Просвещение, 1975. – 263 с.
4. Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран. Основные вопросы дидактики / Н.Д. Никандров. – М. : Высшая школа, 1978. – 280 с.
5. Писарева Н.И. Тенденции развития современной школы ФРГ / Н.И. Писарева // Педагогика. – № 3. – 1993. – С. 133.

References

1. Kovalenko, Y.I. (1988). *Professional education in Germany*. Moscow: Higher School (in Russ.)
2. Lisova, E.B. (1994). New trends in the training of teachers in the West. *Pedagogy*. 3. 33-41 (in Russ.)
3. Malkova, Z.A., Wolfson, B.L. (1975). *Modern pedagogy in the capitalist countries*. Moscow: Enlightenment (in Russ.)
4. Nikandrov, N.D. (1978). *Modern Higher School capitalist countries. The main issues didactics*. Moscow: Higher School(in Russ.)
5. Pisareva, N.I. (1993). Trends in the development of the modern school of Germany. *Pedagogy*. 3. 133 (in Russ.)

Надійшла до редакції 25.11.2015.
Прийнята до публікації 17.12.2015.

Abstract. Korol Valentina. The educational system in Germany in the twentieth century.

Introduction. The paper deals with the description of educational system in Germany in the twentieth century. In particular, describe the school system (elementary public schools, real schools and gymnasiums) , vocational training system (professional schools of a high type, professional schools of a higher type), higher education system (universities and professional higher educational establishments). Besides, the author determined the quantity of system of school, vocational and higher education in Germany. Also performed The content analysis of curricula and programs is made.

Purpose. The aim of the article is the description of educational system in Germany in the twentieth century in general and the school system (elementary public schools, real schools and gymnasiums) , vocational training system (professional schools of high types), higher education system (universities and professional higher educational establishments) in particular.

Results. As for the system of school education in Germany, children study from the first to the sixth forms at elementary schools. After primary school children independently choose where they will continue their studies. It depends on their skills and knowledge. At public school children are taught to the ninth or the tenth form. The school aims at getting profession by pupils. At a real school children study from the fifth form to the tenth form. A real school provides secondary education and the right to work in different establishments or offices. At gymnasiums, children study from the fifth to the thirteenth forms. Gymnasium entitles right and possibility of joining a higher educational establishment.

The system of vocational education consists of professional schools of a high type and professional schools of a higher type. At professional schools of a high type children mostly get knowledge related to the speciality. Training lasts for three years for 6-8 hours per week. Professional schools of a higher type mostly train specialists for the service sector. Training lasts from 1 to 4 years.

Higher education embraces mainly universities and professional higher educational establishments. University education aims to train fully developed professionals with broad outlook. Special (professional) institutions are important in training specialists. These universities differ by shortened cycle of training and less cost of it. Training lasts for 4 years. Teacher's training takes place in two phases : the first is studying and teaching of general subjects; the second is training, after which a student takes an exam and then he (she) is appointed a full-time teacher.

Conclusion. Education system in Germany is relevant, modern and different from the education system in other countries. Thus, in Germany there is the following system of education: school, vocational and higher.

Key words: school education; professional education; higher education; elementary public schools; real schools; gymnasiums; professional schools of high type; professional schools of higher type; universities; professional higher educational establishments.